

ESILDIS

Margit Sutropi valimiseks Eesti Teaduste Akadeemia akadeemikuks filosoofia valdkonnas

04.09.2026

Esitaja: Tartu Ülikool

Tartu Ülikool esitab **professor Margit Sutropi** Eesti Teaduste Akadeemia akadeemiku kandidaadiks **filosoofia valdkonnas**.

I. Kandidaadi andmed

Nimi: Margit Sutrop

Sünnikuupäev: 13.10.1963

Kodakondsus: Eesti

E-posti aadress: Margit.Sutrop@ut.ee

Mobiiltelefon: 5207 183

Amet: Tartu Ülikooli praktilise filosoofia professor (kuni 07.03.2027 koormus 0,5), eetikakeskuse juhataja, Riigikogu liige

ORCID iD: 0009-0001-3795-5754

ETIS: https://www.etis.ee/CV/Margit_Sutrop/est/

II. Kandidaadi sobivuse põhjendus

Margit Sutrop on rahvusvaheliselt tunnustatud Eesti filosoof, kelle teadustöö ulatub moraalifilosoofiast, keele- ja vaimufilosoofiast, esteetikast ja bioetikast filosoofilise antropoloogia, epistemoloogia ning teadus-, haridus- ja tehnoloogiafilosoofiani. Ta valiti 2004. aastal *Academia Europaea* liikmeks ning on viimased seitse aastat olnud filosoofia, teoloogia ja religiooniuuringute sektsiooni komitee liige.

Teadustöö. Sutropi teadustöö keskmes on olnud suured filosoofilised küsimused: kuidas teha põhjendatud otsuseid vastuollu sattuvate väärtuste korral; millal on usaldus teaduse, institutsioonide või tehnoloogia vastu põhjendatud; kuidas muudavad uued tehnoloogiad

eetiliste probleemide struktuuri; miks tekivad sügavad moraalsed lahkavused, millist eetilist kompetentsust vajab inimene nendega toimetulekuks ning kuidas võimaldab kujutlusvõime inimesel mõista võimalikke maailmu ja teisi vaatepunkte. Eraldi uurimissuunana on ta mõtestanud ka Eesti filosoofia mõistet ja traditsiooni, pakkudes selle määratlemiseks avatud ja rahvusvahelist, institutsionaalseid seoseid arvestavat käsitlust.

Sutropi olulisemad iseseisvad filosoofilised panused hõlmavad mitut valdkonda. Ta on arendanud fiktsiooni ja kujutlusvõime filosoofilist käsitlust, pakkudes fiktsiooni mõiste määratlemiseks uudse lähenemise; analüüsinud sügavate moraalsete lahkavuste tekkepõhjuseid ning näidanud, millist rolli mängivad neis erinevad väärtused, maailmavaated ja arusaamad heast elust. Rakenduseetikas on ta uurinud, kuidas teaduse, meditsiini ja uute tehnoloogiate eetiliste probleemide puhul teha põhjendatud väärtusvalikuid olukorras, kus olulised väärtused võivad omavahel konflikti sattuda. Teaduse ja tehnoloogia filosoofias on ta töötanud välja uudse usalduse mõiste käsitluse ning analüüsinud, millistel tingimustel on usaldus teaduse, ekspertide ja tehnoloogiliste süsteemide vastu põhjendatud. Tehisintellekti etikas on ta avanud inimlike väärtustega joondamise keerukust, näidates, et väärtusjoondamine ei ole üksnes tehniline ülesanne, vaid eeldab filosoofilisi otsuseid selle kohta, kelle väärtusi, milliseid väärtusi ja millise põhjenduse alusel tehisintellekt peaks järgima. Ja et alustada võiks selle kokkuleppimisest, mida me ei taha lasta juhtuda.

Sutropi teadustöö rahvusvahelist mõju näitavad nii tema publikatsioonide kasutamine eri uurimisvaldkondades kui ka nende ulatuslik viitamine. Google Scholaril andmetel on tema teadustöödele viidatud 1134 korda (h-indeks 16); neist 587 viidet on lisandunud alates 2021. aastast (seisuga 01.09.2026). Vähemalt kolm tema publikatsiooni on saanud üle saja viite, nende hulgas *Working with Research Integrity – The Bonn PRINTEGER Statement* (2018), *Should We Trust Artificial Intelligence?* (2019) ja *Can Values Be Taught? The Myth of Value-Free Education* (2015). Ta on juhtinud rohkem kui 50 teadus- ja arendusprojekti, sealhulgas olnud rohkem kui 15 Euroopa Komisjoni projekti vastutav täitja.

Viimasel viiel aastal on ta Riigikogu töö kõrvalt aktiivselt jätkanud teadustegevust, olles mitme teadusprojekti, sealhulgas Euroopa Komisjoni Horisoni projekti „Teaduse usalduse innustamine ja kinnistamine“ (IANUS, 01.06.2022–31.05.2025) vastutav täitja ning EK Horisoni projekti „Eluteaduste Liit – teadus- ja innovatsioonilõhe ületamine eluteadustes“

(A4L_BRIDGE) täitja. Mitmed edukad uued taotlused, sealhulgas Euroopa Komisjoni projekt TRUST ERA, mis käivitub 2027. aastal, näitavad nii Sutropi teadustöö järjepidevust kui ka rahvusvahelist nähtavust.

Filosoofia eriala ülesehitamine ja rahvusvaheline koostöö. Taasiseseisvumisjärgses Eestis tuli kaasaegse praktilise filosoofia ja rakenduseetika teadus- ja õppekeskkond suures osas uuesti üles ehitada. Nõukogude perioodil olid mitmed tänapäevase praktilise filosoofia suunad ideoloogiliselt piiratud ning nende rahvusvaheline teaduslik järjepidevus oli nõrk. Saksamaa ja teiste rahvusvaheliste partnerite ning fondide toel hakkas Sutrop pärast 2000. aastal Saksamaalt naasmist kujundama Tartu Ülikoolis rahvusvaheliselt konkurentsivõimelist filosoofiakeskkonda. Tema eestvedamisel asutati Tartu Ülikoolis interdistsiplinaarne eetikakeskus, hakati igal aastal korraldama Eesti filosoofia aastakonverentse, loodi teoreetilise filosoofia professor, arendati ingliskeelset magistri- ja doktoriõpet, toodi Eestisse rahvusvahelisi järeldoktoreid ning kutsuti tööle välismaal õppinud Eesti noori filosoofe. Samal ajal aitas ta luua mõtteloo õppetooli, et kindlustada Eesti filosoofilise mõtte uurimise järjepidevus.

Margit Sutropi eestvedamisel 2001. aastal Konstanzi Ülikooli ja Saksa fondide toel asutatud Tartu Ülikooli eetikakeskusest on kujunenud interdistsiplinaarne uurimis-, õppe- ja teadusnõustamiskeskus, mis on aidanud rajada ja arendada Eestis teaduseetika, bioeetika, väärtuskasvatuse ja tehisintellekti eetika valdkondi ning kasvatanud neile teaduslikku järelkasvu ja eksperte. Tema juhendamisel on kaitstud neli doktoritööd; kaks tema juhendatud doktoranti, Kadri Simm ja Aive Pevkur, on valitud professoriks.

Uute uurimissuundade kujundamine. Sutropi viimaste aastate teadustöös on esile tõusnud mitu uut uurimissuunda, millest olulisim on tehisintellekti eetika. 2025. aastal ilmunud OECD raamistikus *Education for Human Flourishing* on ta peatüki *Ethical Competency* juhtivautor; 2026. aastal ilmus Springeri kirjastuses tema juhtautorsusega filosoofiline uurimus teaduse usaldusest. Ta juhib TI-Hüppe eetiliste, sotsiaalsete, juriidiliste ja tehnoloogiliste riskide uurimist, Eesti Tehisintellekti Tippkeskuse rahvusvahelist eetikanõukogu, Eesti tehisintellekti eetika võrgustikku ning teaduseetika uurimis- ja õpetamisrühma. Tema juhtimisel valmib 2026. aastal interdistsiplinaarne teaduseetika käsiraamat ning ta on 2028. aastal Tallinnas toimuva 10. *World Conference on Research Integrity* Eesti-poolne peakorraldaja. Tema

praeguse uurimistöö rahvusvahelist tähelepanu näitavad ka 2026. aasta kutsed pidada *keynote*-ettekandeid Tübingeni Ülikooli transatlantilisel seminaril ja *Societas Ethica* aastakonverentsil.

Teadusnõustamine ja teadmispõhine poliitikakujundamine. Sutropi tegevuse teine läbiv joon on filosoofilise analüüsi sidumine sõltumatu teadusnõustamise ja teadmispõhise poliitikakujundamisega. Ta on üle kahe aastakümne tegutsenud Euroopa Komisjoni eetikaeksperdi ja teadusprojektide eetikanõustajana, osalenud Eesti haridus- ja teadusstrateegiate (2014–2020, 2021–2035) koostamises ning aidanud kujundada teaduseetika, kõrghariduse ja teadusnõustamise süsteeme.

Riigikogu liikmena on Sutrop olnud sillaehitaja akadeemia ja parlamendi vahel. 2021. aastal asutas ta Riigikogu kõrghariduse toetusrühma, kuhu kuuluvad kõigi parlamendis esindatud erakondade liikmed. Tema koostatud raport „Kõrghariduse roll, kvaliteet ja rahastamise alused“ (2021) on olnud teadmispõhiseks aluseks kõrghariduse rahastamise aruteludele. Ta on süsteemselt toonud teadus- ja kõrghariduspoliitika küsimusi avalikku ja parlamentaarsesse arutellu ning korraldanud Riigikogus konverentse kõrghariduse, tehisintellekti, teaduspoliitika ja teadusnõustamise teemadel.

2025.aastal oli ta uue teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seaduse menetleja ning osales Eesti Teaduste Akadeemia ja Riigikogu sarja „Vaimu ja võimu dialoog Toompeal“ kontseptsiooni ja formaadi väljatöötamises. Praegu osaleb ta koos Eesti Teadusagentuuri ja Haridus- ja Teadusministeeriumiga Eesti teadusnõustamise süsteemi arendamises ning koostab sel teemal raportit.

Kokkuvõtteks. Margit Sutrop ühendab rahvusvaheliselt mõjuka ja iseseisva filosoofilise uurimistöö, Eesti filosoofia ja eetika teaduskeskkonna ülesehitamise, teadusliku järelkasvu kasvatamise ning pikaajalise teadusnõustamise kogemuse. Tema praegune uurimistöö väärtuskonfliktide, moraalse kompetentsuse, teaduse usaldusväärsuse ja tehisintellekti eetika alal puudutab küsimusi, mille tähtsus nii teadusele kui ka ühiskonnale kasvab. Eesti Teaduste Akadeemias saaks ta rakendada oma laia filosoofilist pädevust, rahvusvahelisi teadusvõrgustikke ja interdistsiplinaarse koostöö kogemust nii fundamentaalsete filosoofiliste küsimuste käsitlemisel kui ka Akadeemia ühe keskse ülesande – sõltumatu ja teadmispõhise teadusnõustamise – tugevdamisel.

III. Peamised teaduslikud tulemused

Margit Sutropi teadustöö peamised tulemused koonduvad kuude omavahel seotud pikaajalisse uurimissuunda: 1) kujutlusvõime, fiktsioon ja moraalne mõistmine; 2) väärtuskonfliktid, moraalne pluralism ja kontekstuaalne eetiline otsustamine; 3) usaldus, vastutus ja hea teadus; 4) tehnoloogilise muutuse eetika – biopankadest tehisintellektini; 5) moraalsed lahkarmused, väärtuskasvatus ja eetiline kompetentsus; 6) Eesti filosoofia mõiste ja traditsiooni mõtestamine.

Neid uurimissuundi ühendab küsimus inimese võimest mõista võimalikke maailmu ja teisi vaatepunkte, orienteeruda väärtuste paljususes ning kujundada ebakindluse, väärtuskonfliktide ja lahkarmuste tingimustes põhjendatud hinnanguid ja otsuseid.

1. Kujutlusvõime, fiktsioon ja moraalne mõistmine

Keelefilosoofia, vaimufilosoofia, esteetika ja kirjandusfilosoofia

Sutropi varasem teadustöö paikneb **keelefilosoofia, vaimufilosoofia, esteetika ja kirjandusfilosoofia ristumiskohas**. Selle keskne probleem on, mille poolest erineb fiktsionaalne kõne teistest kõneviisidest ning kuidas seletada seda, et inimesed reageerivad väljamõeldud sündmustele ja tegelastele emotsionaalselt, kuigi nad teavad, et kirjeldatu ei ole tegelikult aset leidnud.

Sutrop näitas, et fiktsiooni olemust ei saa ammendavalt seletada üksnes teksti keeleliste või semantiliste tunnuste ega kõneaktiteooria abil. Tema käsitluse uudsus seisneb **fiktsiooni sidumises autori ja lugeja mentaalsete aktidega**. Autor loob fiktsionaalse teksti kujutledes ning tekst kutsub lugejat omakorda kujutlema kirjeldatut tõena, ilma et lugeja peaks seda uskuma. Fiktsionaalse teksti vastuvõtmisel täidab propositsiooniline kujutlemine funktsiooni, mida mittefiktsionaalse teksti puhul täidab uskumine.

Selline käsitus võimaldab ühe teooria raames seletada nii fiktsionaalse kõne eripära kui ka **kirjanduse antropoloogilist, tunnetuslikku ja moraalset funktsiooni**. Ilukirjandus võimaldab inimesel kujutluslikult läbi mängida teisi elusid ja vaatepunkte, simuleerida teiste inimeste mentaalseid seisundeid ning kogeda fiktsionaalsete tegelaste suhtes tegelikke emotsioone. Nii võib kujutlusvõime avardada inimese teadmisi, enesemõistmist ja moraalset mõistmist.

Võtmetööd

Sutrop, M. (2000). *Fiction and Imagination. The Anthropological Function of Literature*. Paderborn: Mentis. 243 lk.

Sutrop, M. (2002). Imagination and the Act of Fiction-Making. *Australasian Journal of Philosophy*, 80(3), 332–344. DOI: 10.1093/ajp/80.3.332.

Sutrop, M. (2008). Was ist fiktionale Rede? Von der Sprechakttheorie zur Intentionalitätstheorie. In: Schildknecht, C.; Teichert, D.; van Zantwijk, T. (eds.), *Genese und Geltung*, 127–147. Mentis.

Sutrop, M. (2014). Fiktion, Vorstellung und moralische Erkenntnis. In: Demmerling, C.; Vendrell Ferran, Í. (eds.), *Wahrheit, Wissen und Erkenntnis in der Literatur*, 243–262. Berlin: Akademie Verlag.

2. Väärtuskonfliktid, moraalne pluralism ja kontekstuaalne eetiline otsustamine

Normatiivne eetika, meta-eetika, väärtusteooria ja bioeetika

See uurimissuund paikneb normatiivse eetika, meta-eetika, väärtusteooria ja bioeetika ristumiskohas. Keskne probleem on, kuidas teha põhjendatud moraalseid otsuseid olukorras, kus mitu legitiimset väärtust on omavahel konfliktis, vältides nii ühe väärtuse absolutiseerimist kui ka relativismi.

Sutropi keskne tees on, et väärtuspluralism ei pea viima relativismi. Paljudel väärtustel ja printsiipidel on normatiivne jõud, kuid nad ei ole igas olukorras absoluutsed. Kontekst aitab põhjendada, milline kaal ja prioriteet tuleb neile konkreetsetes olukorras anda. Moraalne otsustamine tähendab seetõttu konfliktsete väärtuste äratundmist, moraalselt relevantsete asjaolude analüüsimist ning väärtuste põhjendatud kaalumist ja hierarhiseerimist.

Sutrop on näidanud ka, et eetilised raamistikud muutuvad ajas. Traditsioonilises meditsiinieetikas olid peamised usaldus, heategemine ja konfidentsiaalsus; teise maailmasõja järgses bioeetikas tõusid esiplaanile autonoomia ja privaatsus, geneetika, biopankade ja rahvatervise arenguga aga solidaarsus ja ühishüve. Individuaalseid õigusi tuleb austada, kuid need ei ole absoluutsed: teatud olukordades võivad teadmine, tervis või turvalisus õigustada nende piiramist.

Selle käsitlusviisi praktiline tähendus ilmnes eriti selgelt COVID-19 pandeemia ajal nappide meditsiiniressursside jaotamisel. Tavameditsiinis on keskne konkreetse patsiendi heaolu ja autonoomia, kriisiolukorras aga võivad suurema kaalu saada õiglane ressursijaotus,

võimalikult paljude inimeste aitamine ja ühishüve. See ei tähenda individuaalsete õiguste kadumist, vaid nende kaalu muutumist teiste õigustatud väärtuste suhtes.

Võtmetööd

Sutrop, M. (2011). Changing Ethical Frameworks: From Individual Rights to the Common Good? *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics*, 20(4), 533–545. DOI: 10.1017/S0963180111000272.

Sutrop, M. (2011). How to Avoid a Dichotomy between Autonomy and Beneficence: From Liberalism to Communitarianism and Beyond. *Journal of Internal Medicine*, 269(4), 375–379. DOI: 10.1111/j.1365-2796.2011.02349_2.x.

Sutrop, M.; Simm, K. (2020). Developing Guidelines for the Distribution of Scarce Medical Resources during the COVID-19 Pandemic: The Estonian Case. *Trames*, 24(2), 251–268. DOI: 10.3176/tr.2020.2.08.

Sutrop, M.; Lõuk, K. (2022). Ethical Research in a Global Context: A Dynamic Tension between Universal Values, Principles and Contextual Applications. In: Iphofen, R.; O'Mathúna, D. (eds.), *Ethical Evidence and Policymaking*, 15–39. DOI: 10.56687/9781447363972-004.

Sutrop, M. (2024). Vilhjálmur Árnason's Call for Expanding Bioethical Discourse: "The Personal is Political". *Etikk i praksis*, 18(2), 11–21. DOI: 10.5324/eip.v18i2.6193.

3. Usaldus, vastutus ja hea teadus

Epistemoloogia, sotsiaalepistemoloogia, teadusfilosoofia ja teaduseetika

See uurimissuund paikneb **epistemoloogia, sotsiaalepistemoloogia, teadusfilosoofia ja teaduseetika ristumiskohas**. Selle lähteprobleem on, mida tähendab usaldamine ja millal on usaldus põhjendatud. Teaduse usaldusest rääkides keskendutakse sageli sellele, kuidas inimeste usaldust suurendada, täpsustamata piisavalt, mida usaldus sisaldab ja mida peab usaldatav selle väärimiseks tegema.

Sutropi filosoofiline analüüs näitab, et usaldust ei saa taandada üksnes uskumusele usaldatava kompetentsusest või heatahtlikkusest. Usaldus sisaldab **normatiivseid ootusi**: usaldaja eeldab, et usaldatav täidab teatud episteemilisi ja moraalseid kohustusi. Teaduse puhul tähendab see ootusi teadlaste ja teadusasutuste kompetentsusele, aususele ja vastutusele. Samal ajal sõltub usaldus ka usaldaja enda väärtustest – eri inimesed võivad pidada usalduse seisukohalt olulisemaks erinevaid omadusi.

Sellest tuleneb Sutropi töö üks peamisi järeldusi: tuleb eristada **usalduse suurendamist ja põhjendatud usalduse kujundamist**. Teaduspoliitika eesmärk ei peaks olema võimalikult kõrge usaldus kui selline, vaid sellise teaduse ja teadussüsteemi kujundamine, mis on usaldust väärt, ning tingimuste loomine, milles usaldus on põhjendatud.

Usalduse analüüs seostub Sutropi töös ka teaduseetika institutsionaalse mõõtmega. Vastutus hea teaduse eest ei lasu ainult üksikteadlasel: teadusasutused peavad looma organisatsioonikultuuri ja töötingimused, mis võimaldavad teadlastel järgida hea teaduse norme. Seda arusaama on rakendatud Eesti hea teadustava ning teaduseetika nõustamise, õpetamise ja toetamise süsteemi kujundamisel.

Võtmetööd

Sutrop, M. (2007). Trust. In: *The Ethics and Governance of Human Genetic Databases*, 190–198. Cambridge: Cambridge University Press.

Forsberg, E.-M.; Sutrop, M. (2018). Working with Research Integrity – Guidance for Research Performing Organisations: The Bonn PRINTEGER Statement. *Science and Engineering Ethics*, 24(4), 1023–1034. DOI: 10.1007/s11948-018-0034-4.

Parder, M.-L.; Juurik, M.; Lõuk, K.; Velbaum, K.; Simm, K.; Sutrop, M. (2022). Development and Implementation of a National Research Integrity System: The Case of the Estonian Code of Conduct for Research Integrity. Springer. DOI: 10.1007/978-3-030-99680-2_57.

Sutrop, M.; Seppel, K. (2026). Philosophical Insights into Trust in Science: Toward Better Surveys and Policy Design. In: Iordanou, K.; Ravn, T.; Zwart, H. (eds.), *Trust in Science*, 119–139. Springer. DOI: 10.1007/978-3-032-15723-2_11.

4. Tehnoloogilise muutuse eetika: biopankadest tehisintellektini

Tehnoloogiafilosoofia, rakenduseetika, bioeetika ja tehisintellekti eetika

See uurimissuund paikneb **tehnoloogiafilosoofia, rakenduseetika, bioeetika ja tehisintellekti eetika ristumiskohas**. Keskne probleem on, kas uute tehnoloogiate eetiliseks hindamiseks piisab olemasolevate printsiipide rakendamisest või muudab tehnoloogia ise inimese tegevusvõimalusi, vastutussuhteid ja võimusuhteid viisil, mis muudab ka eetilise probleemi olemust.

Sutrop on geenivaramute, farmakogeneetika, e-tervise, biomeetria ja tehisintellekti analüüsi kaudu näidanud, et tehnoloogiline muutus võib **muuta probleemi enda normatiivset struktuuri**. Seetõttu peab eetilise analüüsi algama mitte ainult küsimusest „millist printsiipi rakendada?“, vaid ka küsimusest „mida see tehnoloogia inimese ja ühiskonna jaoks muudab?“.

Teise põlvkonna biomeetria puhul näitas Sutrop koos doktorant Katrin Laas-Mikkoga, et üleminek identiteedi kontrollimiselt käitumise ennustamisele muudab tehnoloogia funktsiooni ning toob kaasa uut tüüpi autonoomia, profileerimise, diskrimineerimise ja võimu küsimused.

Tehisintellekti puhul on Sutrop kritiseerinud lihtsustatud väärtusjoondamise (ingl *value alignment*) käsitlust. Inimlikke väärtusi ei saa taandada ühele arvuliselt optimeeritavale skaalale: nad võivad olla eri tüüpi, omavahel konfliktis, nende tähtsus oleneb kontekstist ning mõned võivad toimida **piirangutena**, mida ei saa lihtsalt suurema ühishüve nimel üles kaaluda. Praegu uurib ta ka seda, mil määral saab bioetikas välja töötatud normatiivseid raamistikke üle kanda tehisintellekti eetikasse ning kuidas tehisintellekt omakorda kujundab inimese väärtusi, otsustusvõimet ja moraalset agentsust.

Võtmetööd

Sutrop, M. (2004). Human Genetic Databases: Ethical, Legal and Social Issues. *Trames*, 8, 5–12. DOI: 10.3176/tr.2004.1/2.01.

Sutrop, M. (2010). Ethical Issues in Governing Biometric Technologies. In: *Ethics and Policy of Biometrics*, 102–114. Springer. DOI: 10.1007/978-3-642-12595-9_14.

Sutrop, M.; Laas-Mikko, K. (2012). From Identity Verification to Behaviour Prediction: Ethical Implications of Second-Generation Biometrics. *Review of Policy Research*, 29(1), 21–36. DOI: 10.1111/j.1541-1338.2011.00536.x.

Sutrop, M. (2019). Should We Trust Artificial Intelligence? *Trames*, 23(4), 499–522. DOI: 10.3176/tr.2019.4.07.

Sutrop, M. (2020). Challenges of Aligning Artificial Intelligence with Human Values. *Acta Baltica Historiae et Philosophiae Scientiarum*, 8(2), 54–72. DOI: 10.11590/abhps.2020.2.04.

Sutrop, M. (2026). Meie kujundame tehisaru, tehisaru kujundab meid. In: Kõnnussaar, T. (toim.), *Murrang. Eetikast ja väärtustest muutuv asjas*, 75–86. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Sutrop, M.; Bogdanov, D.; Laas-Mikko, K.; Kamm, L.; Siibak, A.; Trasberg, H. (2026). TI-Hüppe õpirakenduse ja haridusprogrammi eetiliste, sotsiaalsete, juriidiliste ja tehnoloogiliste riskide ning väärtusvalikute analüüs, <https://tihupe.ee/eetika-ja-riskid/>

5. Moraalsed lahkarmused, väärtuskasvatus ja eetiline kompetentsus

Moraalifilosoofia, meta-eetika, emotsioonifilosoofia ja haridusfilosoofia

See uurimissuund paikneb moraalifilosoofia, meta-eetika, emotsioonifilosoofia ja haridusfilosoofia ristumiskohas. Lähteprobleem on, miks võivad inimesed jõuda moraaliküsimustes erinevate hinnanguteni ka samade faktide korral ning millist võimekust vajab inimene pluralistlikus ühiskonnas põhjendatud eetiliste otsuste tegemiseks.

Sutrop on näidanud, et moraalsete lahkarmuste põhjused ei taandu erinevatele väärtustele, vaid võivad tuleneda erinevatest hea elu käsitustest, väärtushierarhiatest, emotsioonidest ning erinevast arusaamast sellest, millised asjaolud on moraalselt relevantid. Seetõttu tuleb enne lahkarmuse lahendamist mõista, mille üle tegelikult lahkarmus käib.

Sellest kasvab välja Sutropi väärtuskasvatuse käsitlus. Ta on vaidlustanud väärtusvaba hariduse võimalikkuse, kuid lükanud tagasi ka valmis „õigete väärtuste“ indoktrineerimise. Kolmanda teena näeb ta autonoomse ja refleksiivse eetilise otsustusvõime arendamist: inimene peab õppima teadvustama oma valikute aluseks olevaid väärtusi, neid põhjendama, mõistma teiste väärtusi ning otsima võimalusi erimeelsustega toime tulla.

Koos kolleegidega välja töötatud väärtuspõhise koolikultuuri mudel laiendab selle lähenemise kogu institutsioonile: väärtusi kujundavad lisaks õppekavale ka suhted, praktikad, otsustusprotsessid ja organisatsioonikultuur.

Selle uurimisliini praegune tulemus on eetilise kompetentsuse mudel, mille koostamist Sutrop juhtis OECD *Education for Human Flourishing* (2025) raamistikus. Mudel seob eetilise kompetentsuse väärtus- ja kommunikatsioonipädevusega ning eristab eetilise probleemi märkamist, kujutlusvõime abil teise vaatepunkti võtmist, eetilist arutlemist, hinnangu andmist, otsustamist ja tegutsemist. Eetiline kompetentsus ei seisne valmis moraalsete vastuste teadmises, vaid võimes mõista lahkarmuste põhjuseid, kaaluda normatiivseid põhjusi ja väärtusi ning teha ja põhjendada vastutustundlikke otsuseid.

Võtmetööd

Sutrop, M. (2015). Can Values Be Taught? The Myth of Value-Free Education. *Trames*, 19(2), 189–202. DOI: 10.3176/tr.2015.2.06.

Sutrop, M. (2016). What Role Do Emotions Play in Moral Disagreements? In: Airaksinen, T.; Gasparski, W. W. (eds.), *Desire: The Concept and its Practical Context*, 183–199. Transaction Publishers.

Sutrop, M. (2020). Deep Conceptual Moral Disagreements: Over What Do We Disagree and Why? *Trames*, 24(3), 295–314. DOI: 10.3176/tr.2020.3.03.

Sutrop, M. (2021). Väärtused ja väärtusarendus. In: *Väärtusarenduse analüüs edasijõudnutele*, 9–23. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Harro-Loit, H.; Sutrop, M.; Hirsnik, H.; Nummert, M.-L.; Parder, M.-L.; Punnar, N. (2024). Challenges and Opportunities for Character Education in Estonia. In: *Character Education in Europe: Challenges and Opportunities*, 123–137.

Sutrop, M.; Harro-Loit, H.; Tammeleht, A.; Lilles-Heinsar, L.; Nummert, M.-L. (2025). Ethical Competency. In: *Education for Human Flourishing: A Conceptual Framework*. OECD Publishing. DOI: 10.1787/73d7cb96-en.

6. Eesti filosoofia mõiste ja traditsiooni mõtestamine

Filosoofia ajalugu, kultuurifilosoofia, metafilosoofia ja Eesti mõttelugu

See uurimissuund paikneb filosoofia ajaloo, kultuurifilosoofia, metafilosoofia ja Eesti mõtteloo ristumiskohas. Lähteprobleem on mõiste „Eesti filosoofia“ ebaselgus. Kui määratleda Eesti filosoofia üksnes filosoofi rahvuse või eesti keele kaudu, jäävad kõrvale Eestis tegutsenud muu emakeelega filosoofid; kui rääkida ainult „filosoofiast Eestis“, võivad omakorda välja jääda Eestist pärit filosoofid, kes on õppinud, töötanud ja avaldanud välismaal ning võõrkeeltes.

Selle kõrval tõstatub laiem metafilosoofiline küsimus sellest, kuidas filosoofiat ennast ja filosoofilisi traditsioone määratleda. Kas kõigil nähtustel, mida nimetame Eesti filosoofiaks, peab olema üks ühine olemuslik tunnus? Sutrop on rakendanud siin Wittgensteini perekondliku sarnasuse ideed: nagu mängudel ei pea olema üht tunnust, mis oleks ühine kõigile mängudele, ei pea ka kõigil Eesti filosoofia nähtustel olema üks ja sama määrav omadus. Traditsiooni võivad siduda omavahel kattuvad seosed – filosoofi päritolu, keel, tegutsemiskoht, institutsionaalne kuuluvus, intellektuaalne keskkond või panus Eesti mõttelukku.

Sutrop on selle põhjal pakkunud Eesti filosoofia mõtestamiseks avatud ja relatsioonilise käsitluse, milles traditsiooni kuulumist ei määra üksainus vajalik ja piisav tingimus, vaid erinevate ajalooliste, kultuuriliste ja institutsionaalsete seoste kombinatsioon.

Selline määratlus vastab ka Eesti filosoofia tegelikule kujunemisloole. Eesti filosoofilist traditsiooni on kujundanud ühelt poolt Eestist pärit filosoofid, kes on õppinud, töötanud ja avaldanud välismaal ning võõrkeeltes, ja teiselt poolt Eestis töötanud ja töötavad saksa, vene, inglise või muu emakeelega filosoofid, kelle teadustöö on olnud seotud Eesti ülikoolide ja intellektuaalse keskkonnaga. Eesti filosoofia ei ole seega suletud rahvuslik või keeleline kategooria, vaid rahvusvaheliselt avatud, ent ajalooliselt ja institutsionaalselt seotud traditsioon.

Nii muutub Eesti filosoofia küsimus laiemaks metafilosoofiliseks probleemiks: kuidas piiritleda filosoofilist traditsiooni ning kuidas ühendada filosoofia universaalne ja rahvusvaheline iseloom konkreetse kultuurilise, ajaloolise ja institutsionaalse keskkonnaga.

Võtmetööd

Cohnitz, D.; Sutrop, M. (2014). Brief aus Estland. *Deutsche Zeitschrift für Philosophie*, 62(2), 321–335. DOI: 10.1515/dzph-2014-0024.

Sutrop, M. (2014). Rahvusvahelised rahvusteadused rahvusülikoolis. Rmt-s: Hennoste, T. (toim.), *Rahvusvahelised rahvusteadused*, 7–13. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Sutrop, M. (2015). What Is Estonian Philosophy? *Studia Philosophica Estonica*, 8(2), 4–64. DOI: 10.12697/spe.2015.8.2.02.

Sutrop, M. (2016). Eesti filosoofia või filosoofia Eestis? In: Matjus, Ü.; Sooväli, J. (toim.), *Tagasi mõteldes. Töid filosoofia ajaloost Eestis*, 21–83. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

IV. Kuni viis olulisemat käimasolevat teadusprojekti

1. Eesti Tehisintellekti Tippkeskus (EXAI), TK213

Roll: Rahvusvahelise eetikanõukogu juht

Margit Sutrop juhib Eesti Tehisintellekti Tippkeskuse rahvusvahelist eetikanõukogu ning osaleb tehisintellekti eetikat käsitlevas teadus- ja nõustamistegevuses.

Kestus: 01.01.2024–31.12.2030

Rahastaja: Eesti Teadusagentuur

2. ASTRA+ projekt Tartu Ülikooli teadmussiirde ja innovatsiooni äriiline potentsiaal ja strateegia (TÜ-TÄPS) nr 2021-2027. 1.01.24-0809

Grandi hoidja: Tartu Ülikool, humanitaarteaduste valdkond

Alaprojekti juht: Margit Sutrop

Kestus: 2025–2029

Rahastaja: Euroopa Liit / ASTRA+

Summa: 130 922,24

Margit Sutrop juhib projektis tehisintellekti eetika alaseid tegevusi: Eesti tehisintellekti alase koostöö võrgustiku loomine ja käivitamine teadmussiirde toetamiseks (usaldusväärse tehisintellekti vastutustundliku arendamise ja kasutamise tagamine, ülikooli ja ühiskonna ning erinevate sektorite (avaliku, era- ja kolmanda) vahelise koostöö edendamine; Eesti konkurentsivõime tõstmiseks ettevõtluses, hariduses, meditsiinis, riigivalitsemises jm).

3. Eluteaduste Liit – teadus ja innovatsioonilõhe ületamine eluteadustes Alliance4Life_BRIDGE 2024–2028

Vastutav täitja: Toivo Maimets

Täitja: Margit Sutrop

Kestus: 2024–2028

Rahastaja: Euroopa Komisjon/Euroopa Horisont

Summa: 354 196 EUR

Euroopa Horisondi rahvusvaheline koostööprojekt, mis arendab Kesk- ja Ida-Euroopa eluteaduste teadusasutuste võimekust. Margit Sutropi juhitud eetikakeskus osaleb projekti teaduseetika tegevustes, mille raames arendatakse teaduseetika õpetamist, nõustamist ja hea teaduse praktikaid Kesk- ja Ida-Euroopa teadlastele.

4. „Hea teadus. Teaduseetika õpik kõrgkoolidele“

Vastutav täitja, koostaja ja peatoimetaja: Margit Sutrop

Kestus: 01.09.2024–31.12.2026

Rahastaja: Eesti Keele Instituut /Haridus- ja Teadusministeerium

Summa: 30 000 eurot

Eestikeelsete kõrgkooliõpikute programmi „Eestikeelsete kõrgkooliõpikute loomise toetamise põhimõtted 2018–2027“ toel valmib interdistsiplinaarse autorite kollektiivi (40 autorit) toel eestikeelne teaduseetika käsiraamat hea teadustava süsteemseks õpetamiseks kõrgkoolides. 438 lk.

V. Kümme tähtsamat teaduspublikatsiooni.

Viidete arv Google Scholar'i järgi, seisuga 01.09.2026; esitatud publikatsioonidel, mille Google Scholar'i kirje on konsolideeritud.

1. **Sutrop, M.; Seppel, K. (2026).** Philosophical Insights into Trust in Science: Toward Better Surveys and Policy Design. In: Iordanou, K.; Ravn, T.; Zwart, H. (eds.). *Trust in Science*, 119–139. Springer. DOI: **10.1007/978-3-032-15723-2_11**.
2. **Sutrop, M. (2020).** Challenges of Aligning Artificial Intelligence with Human Values. *Acta Baltica Historiae et Philosophiae Scientiarum*, 8(2), 54–72. DOI: **10.11590/abhps.2020.2.04**.
Google Scholar: 55 viidet.
3. **Sutrop, M. (2020).** Deep Conceptual Moral Disagreements: Over What Do We Disagree and Why? *Trames. Journal of the Humanities and Social Sciences*, 24(3), 295–314. DOI:

10.3176/tr.2020.3.03.

Google Scholar: 7 viidet.

4. **Sutrop, M. (2019).** Should We Trust Artificial Intelligence? *Trames. Journal of the Humanities and Social Sciences*, 23(4), 499–522. DOI: **10.3176/tr.2019.4.07.** Google Scholar: 109 viidet.
5. **Forsberg, E.-M.; Anthun, F. O.; Bailey, S.; Birchley, G.; Bout, H.; Casonato, C.; González Fuster, G.; Heinrichs, B.; Horbach, S.; Jacobsen, I. S.; Janssen, J.; Kaiser, M.; Lerouge, I.; Van Der Meulen, B.; De Rijcke, S.; Saretzki, T.; Sutrop, M.; Tazewell, M.; Varantola, K.; Vie, K. J.; Zwart, H.; Zöllner, M. (2018).** Working with Research Integrity—Guidance for Research Performing Organisations: The Bonn PRINTEGER Statement. *Science and Engineering Ethics*, 24(4), 1023–1034. DOI: **10.1007/s11948-018-0034-4.** Google Scholar: 128 viidet.
6. **Sutrop, M. (2015).** Can Values Be Taught? The Myth of Value-Free Education. *Trames. Journal of the Humanities and Social Sciences*, 19(2), 189–202. DOI: **10.3176/tr.2015.2.06.** Google Scholar: 103 viidet.
7. **Sutrop, M.; Laas-Mikko, K. (2012).** From Identity Verification to Behaviour Prediction: Ethical Implications of Second-Generation Biometrics. *Review of Policy Research*, 29(1), 21–36. DOI: **10.1111/j.1541-1338.2011.00536.x.** Google Scholar: 47 viidet.
8. **Sutrop, M. (2011).** Changing Ethical Frameworks: From Individual Rights to the Common Good? *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics*, 20(4), 533–545. DOI: **10.1017/S0963180111000272.** Google Scholar: 53 viidet.
9. **Sutrop, M. (2002).** Imagination and the Act of Fiction-Making. *Australasian Journal of Philosophy*, 80(3), 332–344. DOI: **10.1093/ajp/80.3.332.**
10. **Sutrop, M. (2000).** *Fiction and Imagination. The Anthropological Function of Literature.* Paderborn: Mentis. (Monograafia, 243 lk)
Google Scholar: 57 viidet.

VI. Ühiskondlik tegevus, sh tegevus oma teadusvaldkonna populariseerimisel

1. Teadusorganisatsiooniline töö ning filosoofia ja eetika valdkonna arendamine

Margit Sutrop on oluliselt panustanud kaasaegse filosoofia ja eriti praktilise filosoofia teadus- ja õppekeskkonna ülesehitamisse Eestis. Filosoofia osakonna juhatajana (2004–2013), filosoofiateaduskonna dekaanina (2013–2016) ning humanitaarteaduste ja kunstide

valdkonna dekaanina (2016–2019) aitas ta tugevdada Tartu Ülikooli filosoofia teaduslikku võimekust, rahvusvahelist konkurentsivõimet ja järelkasvu.

Tema eestvedamisel loodi teoreetilise filosoofia professuur, mis täideti rahvusvahelise konkursiga; filosoofia osakonda toodi kümme rahvusvahelist järeldoktorit ning Eestisse aidati tagasi välismaal õppinud ja töötanud noori Eesti filosoofe. Sutrop aitas välja arendada filosoofia ingliskeelse magistri- ja doktoriõppe ning rahvusteaduste programmi raames mõtteloo õppetooli, ühendades filosoofia rahvusvahelistumise Eesti filosoofilise mõtte uurimise järjepidevuse tugevdamisega.

Ta on juhtinud filosoofia sihtfinantseeritavaid uurimisteemasid ja institutsionaalseid uurimistoetusi ning Eesti-uuringute Tippkeskuses filosoofia uurimisrühma. Tema juhendamisel on kaitstud neli doktoritööd ning kaks doktoritööd on jõudnud lõppjärku; kaks tema endist doktoranti, Kadri Simm ja Aive Pevkur, on valitud professoriks.

Sutropi eestvedamisel loodi 2001. aastal Tartu Ülikooli interdistsiplinaarne eetikakeskus, millest on veerandsajandi jooksul kujunenud rahvusvaheliselt tuntud eetika uurimise, õpetamise ja teadusnõustamise keskus. Keskus on kasvatanud teaduslikku järelkasvu ja eetikaeksperte Eesti kõrgkoolidele ning teistele institutsioonidele. Sutrop on 25 aasta jooksul juhtinud üle 50 Eesti ja rahvusvahelise teadus- ja arendusprojekti.

Olulisemad teadusorganisatsioonilised ja nõustavad rollid:

- *Academia Europaea* liige alates 2004. aastast; filosoofia, teoloogia ja religiooniuuringute seksiooni komitee liige 2019 – märts 2026;
- Eesti Teaduste Akadeemia teaduse ja kõrghariduse komisjoni liige;
- Eesti Tehisintellekti Tippkeskuse rahvusvahelise eetikanõukogu juht;
- Balti Assamblee haridus-, teadus- ja kultuurikomisjoni esimees;
- Riigikogu kõrghariduse toetusrühma esimees;
- Konstanzi Ülikooli rahvusvahelise nõukoja liige;
- Tübingeni Ülikooli eetikakeskuse rahvusvahelise nõukogu liige;
- Euroopa Komisjoni eetikaekspert ja teadusprojektide eetikanõustaja (alates 2004).

2. Eetika valdkondade arendamine ja ühiskondlik rakendamine

Teaduseetika ja hea teadus: Sutrop osales Eesti Teaduste Akadeemia juhitud Eesti teadlaste eetikakoodeksi (2002) koostamises ning juhtis Eesti hea teadustava (2017) väljatöötamist. Tema juhtimisel on arendatud hea teadustava rakendamist ning teaduseetika õpetamist ja nõustamist Eesti kõrgkoolides ja rahvusvahelises koostöös. 2026. aasta lõpus ilmub tema juhtimisel koostatud ligi 30 autorit ühendav teaduseetika käsiraamat kõrgkoolidele. 2026. aastal sai Tartu Ülikooli eetikakeskus õiguse korraldada Tallinnas 10. World Conference on Research Integrity (WCRI 2028); Sutrop on konverentsi Eesti-poolne peakorraldaja.

Tehisintellekti eetika: Sutrop juhib Eesti Tehisintellekti Tippkeskuse rahvusvahelist eetikanõukogu, on Eesti tehisintellekti eetika võrgustiku asutaja ja eestvedaja ning juhib TI-Hüppe haridusprogrammiga seotud eetiliste, sotsiaalsete, juriidiliste ja tehnoloogiliste riskide uurimist.

Haridus, väärtused ja eetiline kompetentsus: Sutropi eestvedamisel viidi aastatel 2009–2024 ellu riiklikku väärtusarendusprogrammi ning töötati välja koolide ja lasteaedade väärtuspõhise arendamise meetodikaid. Ta on osalenud ka mitme kutse-eetika koodeksi, sh teadlaste, arstide, politseinike, õpetajate, noorsootöötajate ja Kaitseväge eetikakoodeksi koostamises ja uuendamises.

Bioeetika ja kliiniline eetika: Sutrop on aastakümneid nõustanud haiglaid ja koolitanud tervishoiutöötajaid ning kuulunud Tartu Ülikooli Kliinikumi eetikakomiteesse, Eesti Bioeetika Nõukogusse ja Põhja-Eesti Regionaalhaigla eetikanõukogusse. 2020. aastal osales ta COVID-19 pandeemia tingimustes nappide meditsiiniressursside õiglase jaotamise eetiliste juhiste väljatöötamises. Aastatel 2020–2025 juhtis ta patsiendi elulõpu tahteavalduse eetilist ja ühiskondlikku arutelu, mis aitas kaasa vastava õigusliku regulatsiooni ja seaduse vastuvõtmisele 2025. aastal.

3. Rahvusvaheliselt on Sutrop üle 20 aasta tegutsenud Euroopa Komisjoni eetikaeksperti, teadusprojektide eetikanõustaja, hindaja ja koolitajana ning osalenud teaduseetika juhendmaterjalide väljatöötamises, sh Euroopa Komisjoni juhendmaterjali *Guidance Note for Researchers and Evaluators of Social Sciences and Humanities Research* (2010) autorina.

4. Filosoofia populariseerimine ja eestikeelse mõtteruumi arendamine

Margit Sutrop on enam kui kolme aastakümne jooksul tutvustanud filosoofiat ja eetikat avalikes loengutes, konverentsidel ja meedias. Ta on koostanud ja välja andnud 25 filosoofia, eetika, teaduseetika ja väärtuskasvatuse alast kogumikku ja käsiraamatut, aidates kujundada eestikeelset filosoofiaterminoloogiat ning teha filosoofilist mõtet kättesaadavaks laiemale avalikkusele. Tema eestvedamisel on korraldatud arvukalt filosoofiakollokviume, konverentse, seminare, avalikke väärtusarutelusid ja esseekonkurse.

Viimaste aastate algatus on Prof. Dr. Theda Rehbocki Susimetsa Philosophicum ja rahvusvaheline filosoofiaresidentuur. Oma elu lõpuaastail Eestis elanud, TÜ külalisprofessori, saksa filosoofi ja meditsiinieetiku Theda Rehbocki vaimset pärandit jätkav residentuur on alates 2023. aastast toonud Eestisse 65 filosoofi 22 riigist, neist 30 on tutvustanud oma teadustööd Tartu Ülikoolis. Residentuur loob uusi võimalusi rahvusvaheliseks filosoofiliseks uurimistööks ja koostööks.

Kokkuvõte

Kõike eelnevat arvestades leiame, et professor Margit Sutrop on väga tugev kandidaat Eesti Teaduste Akadeemia filosoofia akadeemiku kohale. Ta ühendab rahvusvaheliselt mõjuka filosoofilise uurimistöö pikaajalise panusega Eesti filosoofia ja eetika teaduskeskkonna ülesehitamisse, rahvusvahelistumisse ning teadusliku järelkasvu kujundamisse.

Tema praegune teadustöö väärtuskonfliktide, moraalse kompetentsuse, teaduse usaldusväärsuse ja tehisintellekti eetika alal ning pikaajaline teadusnõustamise kogemus annavad hea aluse jätkuvaks panuseks. Eesti Teaduste Akadeemias saaks ta rakendada oma laia filosoofilist pädevust, rahvusvahelisi teadusvõrgustikke ja interdistsiplinaarse koostöö kogemust nii fundamentaalsete filosoofiliste küsimuste käsitlemisel kui ka sõltumatu teadusnõustamise tugevdamisel.

Toetame täielikult professor Margit Sutropi kandidatuuri Eesti Teaduste Akadeemia akadeemiku kohale filosoofia valdkonnas.